

Laczák Géza

ötösművész (Baja, 1951. szeptember 5.)

Kétéves koromtól Szigetváron éltünk, így Duna-parti szülővárosomról sajnos nincsenek emlékeim. Zenei általános iskolában hegedülni tanultam öt éven keresztül, akkoriban a zenei pálya gondolata is foglalkoztatott. A zenéléssel párhuzamosan rajzszakkörbe is jártam, ügyesen akvarelleztem, így a rajztanárom tanácsára a pécsi Művészeti Szakközépiskolába felvételiztem. Valószínűleg a választható szakok közül az ötvös volt a leg-

szimpatikusabb, így 1966-tól itt folytattam a tanulmányaimat, itt ismerkedtem meg későbbi feleségemmel, Zidarics Ilonával is. Ettől az időponttól számítva fokozatosan köteleződtem el Rétfalvi Sándor szobrász- és Nadas Éva ötvöstanár hatására az ötvösművészet irányába. 1970-ben az Iparművészeti Főiskolára kerültem, az Engelsz József vezette ötvös szakra. 1975-ben sikeresen le is diplomáztam. Még ebben az évben óriási szerencsémre sikerült műhelyt szereznem a főváros VIII. kerületében, és mivel az ötvösszakma háttérrellátásai (anyagok, csiszolás, galvanizálás stb.) Budapesthez kötöttek, itt kezdtem el szakmai tevékenységemet.

Szinte azonnal munkához jutottam, a Budapesti Nemzetközi Vásár nagydíjainak és vásárdíjainak elkészítésére kaptam megrendelést. A tavasziak beruházási, az őszi vásárok a fogyasztási termékek rendezvényei voltak. Évente száz, százhusz kisplasztika elkészítését foglalta magában a feladat, és néha az időnként megrendezett szakvásárok díjait is rám bízta. Bár kemény szakmai fegyelem, technológiák, anyaghasználat, határidők betartását követelte meg ez a munka, megteremtette az anyagi háttérét a tárlatokon, különféle művészeti eseményeken való részvételnek, egyedi művek alkotásának is. Hat éven keresztül tartott ez a tevékenység, azután egy vezetőváltással engem is lecseréltek, de őszintén szólva ki is merítettem a témában rejlő lehetőségeimet.

Az 1980-as évek elején még érvényes volt: a közületi épületek környezetében kötelező művészeti alkotás elhelyezése, így állíthattam fel 1982-ben Balatonföldváron a KPM Oktatási Központban egy nagy méretű fülkeszobor-órát és a Budapest, X. kerületi Gyakorló úti Közgazdasági Szakközépiskolában szintén egy szoborszerű sárgaréz órát, mindkettőt főiskolai mesterem, Pölöskei József ajánlására.

Miskolcon két alkalommal is első díjat nyertem az ötvös és fémműves quadriennálékon. Közben országsszerte művészeti galériákban kis szériás ötvösművészeti használati tárgyakat értékesítettem.

1988-ban, Lili nevű lányom születésével egy időben kezdtem el alkalmazni az általam kikísérletezett fémgűrűses technikát. A művelet lényege, hogy az egyik oldalán nyitott kemencében addig melegíték egy fémlemezt, amíg az a

hő hatására képlékennyé nem válik és rá nem gyűrődik az alá helyezett félgömbre. Ezekből a lemezekből élforrasztással készítek különböző geometriai formákat, amelyeket polírozott rozsdamentes acélelemekkel párosítok. Így születtek meg az utóbbi idők nagy méretű alkotásai: írástörténeti emlékmű a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba 2006-ban, szökőkút a szentendrei Műhely Galériába 2010-ben.

1975-től a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, 1977-től a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének tagja, 2014-től az Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja vagyok.

Jelen pillanatban is folyamatosan tevékenykedem a szakma különböző műfajaiban.

Kacsar Géza

Ribli Zoltán

sakkozó (Mohács, 1951. szeptember 6.)

Előzetesen úgy tűnt, nem lesz könnyű interjút készíteni Ribli Zoltán sakkolimpiai bajnok nagymesterrel, hiszen ő már több lépéssel/kérdéssel előre tudja a válaszokat. De nem így történt, a sakkszakíró, FIDE-mesteredző és ifjúsági szövetségi kapitány előzékenyen és személyes hangon mesélt pályájáról.

– Tapasztalatai szerint mennyi tehetség, valamint empátia és tapasztalat szükséges ahhoz, hogy valakiből jó sakkozó lehessen?

– A gyakorlást nem sorolta fel, pedig a sakkban ez a tényező ugyanolyan fontos, mint minden más sport esetén. Vegyünk például egy sprintert, aki nem egészen 10 másodperc alatt futja le a 100 méteres távot. Vajon azért a 10 másodpercért, amit egy versenyen a futópályán tölt, hány éven keresztül kell naponta órákat gyakorolnia? A sakkozásban az a legnehezebb, hogy az embernek olyan helyre kell lépnie a figurával, hogy az több lépéssel később is hatásos legyen. Az ilyen játékost nevezik tehetségnek. Aki ezt meg tudja csinálni, már „csak” szorgalmasnak kell lennie. A gyakorlás kiemelten fontos, de ahhoz, hogy a sportpályafutás igazán sikeres legyen, még mindig marad egy kis rizikó, mert kiemelkedő eredmény nem érhető el támogatás és szerencse nélkül.

– Az előre gondolkodás képességét a sakkozók a hétköznapokban is tudják kamatoztatni?

– Szerintem minden sakkozóra, még az amatőrökre is jellemző, hogy

az életben is képesek előre gondolkodni. A polgári foglalkozással rendelkező játékosoknak azt szoktam tanácsolni, legyenek büszkék arra, hogy sakkozók, és higgyék el, a munkahelyükön is felnéznek rájuk. Itt azonnal következménye van, ha az ember elront egy lépést. Ha veszít egy játékos, nem háríthatja a hibáját másra, nem lehet azt mondani, hogy a bíró másfelé ítél. A sakkban a bíró gyakorlatilag adminisztratív szerepet tölt be.

– *Több évtizede számos tanítvánnyal foglalkozik. Az edzővel való személyes kapcsolatnak mekkora szerepet tulajdonít?*

– Tizenegy közvetlen tanítványom van, akikkel személyesen foglalkozom, és az edzőjüket is segítem. Mellettük hét olyan fiatallal is kapcsolatban állok, akikhez közvetett módon, a klubjukon és edzőjükön keresztül juttatom el az oktatási anyagot. Az edző legfontosabb szerepe, hogy a sakkhöz való kötődést, a döntést megpróbálja kialakítani a gyerekekben.

– *Milyen módszerrel tanít?*

– Mivel a gyerekek Ajkától Szombathelyig az ország különböző településein laknak, más-más időpontokban, Skype-on tartom az edzéseket. A tanítványaim nagyon fiatalok, a legkisebb közöttük egy hétéves mohácsi fiú.

– *Őn is Mohácson született...*

– Igen, de csak féléves koromig éltünk ott. Amikor Jugoszláviát kizárták a Kommunista Internacionáléból, és Titót „láncos kutyaként” emlegették, a magyarországi szerbek által lakott Mohácsot tudatosan visszafejlesztették. Édesapám, aki a mohácsi börgyárban vegyész-mérnökként dolgozott, 1952-ben úgy döntött, hogy átköltözzünk Pécsre, ott a helyi börgyár mérnöke lett. Én negyven év megszakítás után tértem vissza Pécsre, ahol ma is élek.

– *Annak idején hogy derült ki önről, hogy tehetséges sakkozó?*

– Véletlenül. A 60-as évek elején a totószelvényt még vasárnap kellett leadni, és édesapám engem bízott meg, hogy vigyem el a szelvényét a közeli totózóba. Az üzlettel szemben, a Király utcában volt a Fegyveres Erők Klubja, amelynek bejáratánál észrevettem a feliratot, hogy „Sakkverseny”. Kiskoromban édesapám megtanított sakkozni, ismertem a játékot, ezért kíváncsiságból bementem. Volt ott egy bácsi – ma is tudom a nevét, Magi András –, a Keravill boltvezetője. Játsoztam velem két partit, és azt mondta, hogy jöjjenek máskor is. Azt a két partit természetesen elvesztettem, de attól kezdve „mentem máskor is”. Abban az időben a televízió még nem nagyon terjedt el, és Pécsen sokaknak a sakk volt a szórakozása. Rengeteget játszottam, és ennek köszönhetően 1963-ban, 12 éves koromban második lettem a városi bajnokságon.

– *A középiskolát milyen szempontok szerint választotta?*

– Kamarás Lajos, a pécsi Gépipari Technikum tanára sakkozótársam volt a klubban, miatta választottam azt a középiskolát. Később kiderült, hogy a technikum igazgatója is nagyon szereti ezt a sportot, így aztán rengeteg támogatást kaptam a tantestülettől. Később Tóka Jenő, a Pécsi Uránércbánya Vállalat igazgatója vett partfogásába.

– *Mikor döntött úgy, hogy a fővárosba költözik?*

– 1973-ban már évek óta a magyar sakkolimpiai válogatott tagja voltam, és úgy éreztem, hogy nem tudom kétlaki módon megoldani az életem. 1974-ben végül olyan körülményeket ajánlottak számomra Budapesten, ami mind szakmai, mind anyagi szempontból kiváló volt. Nem

titok, hogy ehhez Horgos Gyulának, az akkori kohó- és gépipari miniszternek a közbenjárására volt szükség, aki nagyon szerette a sakkot.

– *Megilletődött volt, amikor beke-
rült a válogatottba?*

– 1970-ben a véletlennek köszön-
hettem, hogy kerettag lettem. A ko-
rábban benevezett játékos, aki nem
volt közkedvelt sakkozó, egy kisebb
fegyelmi ügye miatt kirakták a csa-
patból. Megüzente ugyanis a szövetsé-
gnek, hogy ő csak a döntőre jön,
amire azt a választ kapta, hogy arra
már nem is kell jönnie. Bár a megüre-
sedett helyre nem én voltam jogosult,
hanem Dely Péter, az előző évi bajnok,
ő azonban lemondott a javamra. Ter-
mészetesen nagyon örültem. A sakk-
olimpiát a Ruhr-vidéki Siegenben ren-
dezték. A legendás Bobby Fischert
akkor láttam először és utoljára. 19
éves voltam, és nagyon szerencsés.

– *Versenyzőként összesen 12
sakkolimpián vett részt, óriási egyé-
niségekkel játszhatott.*

– Az 1972-es szkopjei olimpia első
fordulójában Mihail Tallal játszottam,
aki akkoriban egy isten volt; könnye-
dén remiztem vele. Azon a versenyen
legyőztük a Szovjetuniót. Aktív korom-

ban a magyar sakkcsapattal a sakk-
olimpiákon legalább négy alkalommal
biztosan felülkerekedtünk az orosz
csapaton. Ennek ellenére – egyetlen
kivétellel – mindig előttünk végeztek.
Abban az időben még négy táblán
játszottunk, ezért tudtuk őket elkapni.
Más versenyeken, ahol több táblán
folyt a játék, például az Európa-baj-
nokságon, nem volt esélyünk.

– *Az 1970-es magyar válogatott
ugyanazokból a játékosokból állt,
mint a 1978-as Buenos Aires-i olim-
piai bajnok csapat?*

– Nem, a 70-es évek második fe-
lében nagy változás történt. 1974-ben
még a korábbi felállásban játszo-
tunk, de csak hatodikak lettünk. (Most
hogy örülnénk egy ilyen eredmény-
nek!) Szinte sarokba állítottak min-
ket. 1976-ban a szocialista országok
politikai okokból nem vettek részt a
haifai sakkolimpián, 1978-ra pedig
megújult a magyar csapat. A feltörek-
vő fiatalok és a náluk néhány évvel
idősebbek is nagyon jók voltak.

– *Kikből állt a válogatott?*

– A fiatalok közül kettőnket em-
líthetem Sax Gyulával, akiknek min-
dig jól sikerültek a versenyek. Sax
nagymeister, aki a legjobbak közé
tartozott, sajnos már nincs
köztünk. Adorján And-
rás, Csom István és Va-
dász László alkották még a
csapatot, és természetesen
Portisch Lajos nagymeister,
akit mindenki ismer. Sokan
nem tudják azonban, hogy
nemcsak kiváló sakkozó,
hanem igazi példaképünk
is volt. Mi, többiek úgy gon-
doltuk, hogy ha van egy
ilyen nagy játékos közöt-
tünk, aki 3-4. a világrang-
listán, akkor összeszedjük
magunkat, és megmutat-

Mihail Tal ellen (1972)

juk, hogy mit érünk. Ez akkor sikerült is! Nagyon szerettünk sakkozni, de azt hiszem, hogy Portisch nagymester még nálunk is jobban szerette a játékokat.

– *Melyik volt a 12. sakkolimpia, amikor versenyzőként utoljára a tábla mögé ült?*

– 1994-ben, a moszkvai sakkolimpián. Két évvel később még beválogattak a csapatba, majd megkérték a kapitányt, hogy rúgjon ki. Mivel erre nem volt hajlandó, a sakkszövetség akkori elnöke – két héttel az indulás előtt – maga távolította el a kapitányt. 1998-ban a szövetség még tett egy kísérletet és visszahívott a csapatba, de én nem vagyok féltős gyerek, és írásbeli garanciát kértem, hogy nem távolítanak el a válogatottból. Mivel nem kaptam meg, nem vállaltam a felkészülést.

– *Melyik volt élete legemlékezetesebb mérkőzése?*

– Az 1978-as olimpián az utolsó forduló. Ljubojevićet, aki a világ egyik legjobb sakkozója volt, sikerült legyőznöm; ez a siker kellett az aranyéremhez.

– *Abban az időben az utazás a sportolók kiváltságának számított. Mely országokba jutott el a pályája során?*

– Szinte a világ minden pontján jártam, valamennyi földrészen megfordultam, előfordult, hogy többször

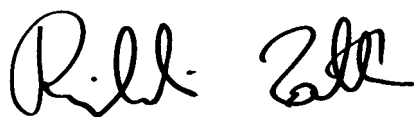
is. Emlékszem, több mint egy hónapot töltöttem Havannában, ahol 20 vagy 21 partit játszottam, de megtaláltam a lehetőségét, hogy megnézzem a várost. Hollandiában 15 játszám volt, de a két-három szabadnapom alatt sikerült végigjárnom a Rijks Múzeumot, a Van Gogh Múzeumot és bebarangolnom Amszterdam belvárosát.

– *A sportpályafutása mellett mennyi ideje jutott a családjára?*

– Őszintén szólva elég kevés. Feleségem Grosch Mária női nemzetközi mester, sakkolimpiai ezüstérmes. Két fiunk született, ma már 30 és 32 évesek; egyikük informatikus, a másik fizikus. Mindig nagyon rendesek és kötelességtudók voltak. A fontos döntéseknél ott voltam mellettük.

– *Napjainkban mennyire érzi szükségét annak, hogy gyakoroljon?*

– Ifjúsági szövetségi kapitányként tanítok és irányítom az edzőket. Gyakorlatilag mindennap öt-hat órát foglalkozom sakkkal annak érdekében, hogy el tudjam mondani, át tudjam adni számukra, hogy kell ezt csinálni. Ha egyszer abbahagynám, akkor mindennek vége lenne.

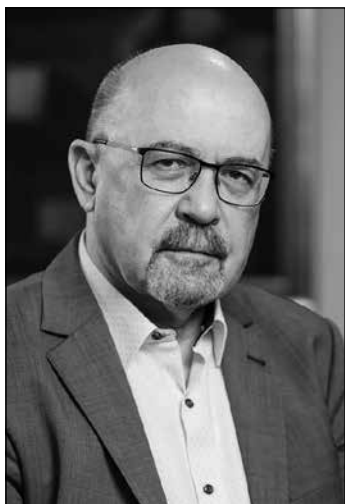

(Az interjút

Rojkó Annamária készítette)

Markó Béla

költő, politikus (Kézdivásárhely, Románia, 1951. szeptember 8.)

Állítólag nem voltam még egyéves, amikor megszólaltam. Legalábbis anyám szerint. Csakhogy az első szavam ez volt: kácc! Szülővárosomban, Kézdivásárhelyen így kergetik el a macskát ugyanis. Nem sicc, hanem kácc, ami nyilvánvalóan ennek a különös háziállatnak a német nevéből származik: Katz. Igen, egészen különös teremtmény, mert köztudottan nem a gazdájához hűséges, hanem a házhoz. Ráadásul nem is igazán vad, nem is igazán engedelmes.

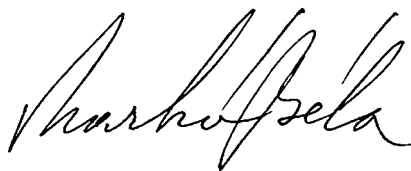
Nos, később aztán macskánk már nem volt nekünk, de talán mégsem volt mindegy számomra, hogy a macskának kilenc élete van. Nekem is több volt. Nem úgy, hogy sokszor kísértett volna a halál, hanem többször is választhattam a lehetséges életek között, és egyet-egyet végig is éltem. Például egy kézdivásárhelyi

életet, egy színmagyar városban, hétszáz kilométerre Budapesttől, kétszázra Bukaresttől és ugyancsak kétszázra Marosvásárhelytől, ahol most élek. Sok minden lehettem volna gyermekkoromban, ebbe-abba bele is vágtam, és lettem végül – talán – költő. De ez már inkább a kolozsvári életem, egyetemi hallgatóként. Aztán rövid tanárkodás Marosvásárhelyen. Majd hosszabb idő lapszerkesztőként ugyanott. Számolja-e valaki? Máris eltelt néhány élet a kilencből. 1989-ben lázas forradalom, egyesek lapítanak, mások alapítanak. Alapító lettem én is. Új lap, új élet. Majd a politika. Le Bukarestbe! Föl, föl, nem tudni, meddig és hova. Megint egy hosszú, felejthetetlen élet sok jóval, rosszal. Mindennel. Stallum, státusz, stigma is. Mert hát nem egyformák az életek, ezt senki sem gondolhatja. Szeretet, szerelem tartósan, gyűlölet alattomosan, mint a hóhullám vagy a hidegrázás.

Most ismét egy másik élet, ám ez tulajdonképpen a régi is: a vers. Leginkább. Gazda nincsen, nem is volt, haza hol van, hol nincs. Amnézia sincsen, olyan ez a többszörös macskaélet, mint az orosz matrjoska baba, csakhogy ezt fordítva, szétszedve kaptuk kézbe. Nem kiszedegeti az ember, hanem rakja visszafelé. Először a legkisebbel kell kezdeni, más nem is kínálkozik, csak az, majd jönnek a többiek, egyre nagyobbak. Lesz-e kilenc? Vagy már volt? Nem tudom, ez a hetven év azt súgja nekem, hogy még csak hét.

Szerettem számolni, nagyon szerettem valamikor. Egy számtanfeladatot villámgyorsan – gyorsabban a többieknél – megoldani nagyobb sikerélmény volt, mint ma... egy jó vers. Vagy esszé. Ilyesmik. Azt viszont, ismétlem, eddig sem számoltam, ezután sem számolom, hogy hány életem volt. De annak a réges-régi macskának a színére még mindig emlékszem, milyen szép a szó is: cirnos. Egyébként a legszokványosabb macskaszín. Hajdanában azt írtam egy versben, hogy az őszi Erdély is olyan, mint egy nyújtózkodó macska. Hullámzó

macskabunda. Nincs gazdája, akihez hűséges lehetne. Azt is írtam, hogy egy metaforában élek. Transzilván metaforában. Kácc! – mondom. Sicc! Még sok a dolgunk. Voltam ez, voltam az, költő is, politikus is, vagyok férj, apa, nagypapa, de még nem voltam... Mi is? Hát, majd kiderül.

Domonkos László

író, újságíró (Szeged, 1951. szeptember 11.)

Negyvenkettő voltam, mikor megfogalmaztam a felismerést: az időben csak a tényleg nagyon fontos dolgok jelentősége nő meg. „Olyanoké, mint a közösség, a haza, az otthon”, írtam 1993 kora őszén, hozzátéve: „...az az ember, aki most itt önök előtt e sorokat olvassa, alig egy-két hét múlva költözik el véglegesen és

végérvényesen ősei földjének közeléből, majdnem 200 kilométerrel távolabbra, minden magyarok fővárosába, Budapestre, melyről teljes joggal írhatta Márai, hogy a magyar büszkén szerette, de titkon, éljen bárhol a világon, egy vidéki kis ház felé nézett vissza, ahol körtefa nőtt az udvaron és fanyar, savanykás bort lehet inni a verandán csípős őszi alkonyatkor. Tamási annyit idézett kulcsmondattát – azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne – ilyen helyzetben lehet megérteni és átélni igazán. Szeged, a gyermek- és ifjúkor, a szüleim sírja, négy évtized, túl az emberélet útjának felén – ily mó-

don olvad össze, akár a bácskaiasan készült kalács illata a fűstszagú külvároséval, Kanizsával és Bácskával. Amit az ember elveszíteni hisz, mindig újjászületve nő meg és szereztetik vissza, ha lélek és erkölcs acélkarjai fonják körül. És a győztes is így születik, az igazi győztes, nehézfegyverek és robaj nélkül, kinek meg-

adatik a hatalom: élni az áldással a föld s népe számára.”

A néhány nagy kegyelmi pillanat egyikében, melyet eddig megélnem adatott, akkor és ott, apai őseim földjén, Magyarokanizsán, az írotáborban valószínűleg ugyanúgy súghatott valami, mint Saulnak a damaszkuszi úton. Kosztolányi égi távirója, a Fennvalónak hála, működött: mindig akkor kezd kopácsolni, mikor a legjobban van rá szükség.

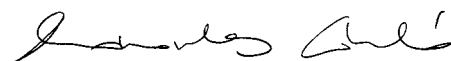
Temesi Feri szokta mondogatni: sose remélte, hogy megéri a hetvenet. Déry azt írta, a prózáirónak, ha vinni akarja valamire, sokáig kell élnie. Bevallom, nekem egyik sem

igazán számított, így, a hetvenig elérve, noha a kaszás kétszer – egyszer egy balesettel '75-ben, egyszer egy enyhébb infarktussal 2014-ben – jelt adott önmagáról. Úgy voltam az egészszel, mint a délvidéki magyar ember az időjárással: ha esik az eső, hát hagyja, hogy essen... Rókuson, Szeged hírében-küllemében-hangulatában Angyalföldre erősen emlékeztető külvárosában a nagymenő szobafestő, Domonkos Pista és hódmezővásárhelyi asszonya, Rostás Julianna enyhén szólva erősen elkényeztetett – gyakran vénlány keresztanyjára, anyám húgára bízott – egyetlenkéjének hosszú ideig a legfőbb gondja alighanem az volt, hogy – megszabadulván a több mint megalázó „selyömgyerök” kollektív csúfolkodás-billogától – megfeleljen, beilleszkedjen, elfogadtassa magát, netán még ki is emelkedjék a kültelki világegyetem-szeletben, ahol a sarki galeriben – a legfiatalabbnak kijáró súlyos koloncokkal együtt, a megfelelő és kötelezően átélendő grádicsok után és árán – végül és végre helyet talált. És mire 1967 végén, 16 évesen, a beatkorszak örületében zenélni is kezdett, s a Beatlesnek köszönhetően már angol tagozatra járt a Tömörkény Istvánról elnevezett gimnáziumban: a majdani kegyelmi pillanatok előkészületei is – élükön a Ranggal, a Tekintéllyel – mintha sorjázni kezdtek volna.

Később persze a tartós gyötrelmek állandósulása is mindjobban kísértett: a szerkesztőségi világban, hová közvetlenül a bölcsészkar elvégzése után kerülök, úgy rémlett, a magyar–angol szakos diploma minden hozományával kb. arra jó, hogy a legrövidebb időn belül drasztikusan – évtizedekre – szembesüljek a könyörtelen alaphelyzettel: az irodalmároknek újságíró vagyok, az újságíróknak irodalmár. A következmények:

mintha kínpadra vontak volna, az örökkévalóságig jelzett lejáratí idővel. Alighanem ezért volt jó elérni a hetvenig – már a közelében járva kezdett oldódni a több évtizedes átok. (Talán, apránként, de úgy lehet, még mindig tartva...)

A felismerések viszont – a 42 éves korból, sőt a korábról származók, karöltve a későbbiekkel – elvezettek a legeslegfontosabbhoz: a nemzeti szellemű értelmiségi lét, a népben-nemzetben gondolkodó szellemi ember képviselőtéig. Az igen korai eszmei-világnézeti-világképi hatások, melyeket szellemi nevelőapámnak, dr. Fejér Dénesnek és fő kortárs közvetítőjének, a Nicki becenévre hallgató Tóth Miklósnak köszönhettem, alapjaiban határozták meg nemcsak szemléletmódomat és erkölcsi-politikai nézetrendszeremet – onnantól kezdve, hogy 1969-től, 18 éves koromtól '56 ígézetében nőhettem és eszmélhettem föl –, de az érdeklődés, az ízlés, az olvasmány- és filmélmények okozta produktumokat is, újságírói ténykedésem alapjaitól az íróinak nevezhető teljesítményekig, bízom benne, mindmáig és halálom napjáig. Hogy ez sok vagy kevés, nem az én tisztem eldönteni. Miként azt sem, hogy a sok ezer napi- és hetilapos cikk, folyóirat-publikáció, az eddig megjelent 38 könyv, köztük a négy cikkgyűjtemény és a két „normál”, meg a történelmi esszék vagy kéttucatnyi kötete mellett az eddigi egyetlen (lám, Déry Tibor igaza!) novelláskötet: mit és mennyit is ér valójában. Különben is: Faulkner azt mondta, ő a lehetetlen megvalósításának ragyogó kudarcai alapján rangsorol bennünket. Hát így valahogy.

Szilágyi Bernadett

szobrászművész (Pápa, 1951. szeptember 13.)

Nekem ez a 70-es szám ugyan igen szürreális, mégis szívesen tekintek vissza életutamra és szakmai életem szakaszaira. E kettő sosem vált külön, hiszen egész gyermekkorom a rajzolás és a festés jegyében telt, és felnőttéletemet is végigkíséri az alkotás. Nem tudtam más foglalkozást elképzelni magamnak. Akkor a szobrászatról vajmi keveset tudtam: a sarokban egy posztamens, rajta egy szürke tárgy – talán egy emberalak –, így képzeltem. Azután az izgalmas Művészeti Gimnázium következett Pécsen, ahol Rétfalvi Sándor szárnyai alatt rájöttem, hogy a szobrászat csodálatos játék.

Az elhatározásból valóság lett, és 1977-ben lediplomáztam a Magyar Képzőművészeti Főiskolán Somogyi József tanítványaként. Az ezt követő két év mesterkurzusa alatt készítettem első nagy méretű köztéri munkámat, Kazincbarcikára.

Az 1980-as évek első felének útkereső időszaka után a nagy szobrászati hagyományokkal bíró Várbazár szobrászműterméinek egyikében eltöltött évek alatt születtek meg a megbízásra készített monumentális díszítőszobrok, emlékpasztikák, portrék és domborművek mellett munkásságom jelentős fejezetét alkotó, kísérletező szemléletemet tükröző kisplasztikáim, érmeim (*Csend-sorozat, Egy mondat, Az idő üzenete* stb.). Munkáim a konstruktív-geometrikus stilizáció eszközeivel építészeti, térgeometrikus elemek motívumait, motívum-összeolvadásait jelenítik meg. Ezek között kitüntetett szerepű a lépcső és a gömb, valamint az ezekre vetülő, emberi figurára emlékeztető testlenyomat. A bronzból, kőből, vasból, sárgarézből készült alkotásaim gyakran alakultak sorozatokká. Ugyanebben az időszakban számos monumentális díszítőszobrot, emlékpasztikát, portrét és domborművet készítettem megbízásra.

Az 1992-ben, várbazári műtermemben megrendezett kiállításom nemcsak egy alkotói korszaknak a bemutatását és lezárását jelentette, de az itt szereplő művek fontos állomásai életművemnek. A hagyományos anyagok használata ettől kezdve inkább ugyan köztéri munkáimra jellemző, a nagy alkotói szabadságot biztosító viaszvesztéses bronzöntési technikával készült kisplasztikáim (*Felnőttkori csecsebecsék, Herma a XXI. századból, Mikrokozmosz, Ördög-lakat készlet, Forma – nyelv szótár* stb.) folyamatosan jelen vannak.

A kilencvenes évek közepétől sárgaréz szövetből és hálóból készített kísérleteim egy másfajta filozófiával átszőtt alkotói korszak kezdetét jelezték. Az áttetszőségről, a dolgok egymáson átszűrődő létezéséről, a lélek szövetrétegeiről szóló alkotásaimat az ezredfordulón mutattam be húsz évet átölelő kiállításomon, a Tihanyi Bencés Apátság Kötárában. A síkhálókból hajtogatott pasztikák után a térháló létrehozásának igénye egy egyedi technika kidolgozását követelte meg. Az ezzel az eljárással készült nagy méretű szobraimat a budapesti Millenáris Parkban megrendezett kiállításomon láthatták 2005-ben.

A kétezres évek kísérletezéseinek eredményeképpen 2011-ben született meg a *Napló a mulandóság cáfolatául* című, nagylélegzetű munkám, melyben a 60. életévemnek minden napját egy-egy alkotással rögzítettem. A vegyes technikával készült kispasztikák új utat jelöltek ki előttem. Az absztrakció szobrászati nyelvét használó kispasztikákat a teljes alkotói szabadság öröme és a sokszínű anyaghasználat jellemzi, melyekben a fémek, textilek, az újrahasznosított műanyagok, az ipari és segédanyagok is szerepelnek.

A kollázs konstrukciós eljárásaival létrehozott legújabb, újrahasznosított műanyagból készült *Feketedoboz*-sorozataim választ keresnek az emberi létezés indítékaira.

A hosszú évek során kialakult munkamódszerem lényege, hogy az állandó és a felfedezés örömeiből született formavilágom elemeit a meghatározó gondolatnak alávetve próbálom alkotássá gyúrni addig, míg egyszer csak megszólal és történetté válik.

70. életévem környékén alkotómunkámnak azok a legboldogabb pillanatai, ha a problémák megoldása közben tudok magamnak meglepetést okozni, és felcsillan a remény, hogy munkáimat látva ezt mások is átélhetik.

Mottóm talán az lehetne: „Idővel egyre szabadabban.”

László Vándorfi

Vándorfi László

rendező, színművész (Veszprém, 1951. szeptember 24.)

A hetvenesek klubjába lépve az ember sok mindent megengedhet magának, főleg az idő relatív kezelését, a kronológiát sokszor nélkülöző összegzéseket, amiket rosszabb pillanatainkban felejtésnek nevezünk.

Úgy tartom, hogy háromszor születtem.

Először a Szél u. 6. szám alatti szülői házban, egy ügyes bába-asszony segédletével, hároméves bátyám nem kis megrökönyödésére. Házunk egy már alig használt temető és egy elhagyott zsidó

temető közelében volt, az akkori város szélén, vérbeli grunddal, sok, közel egykorú fiúval és néhány titokzatos lánnyal. Édesapám kiváló asztalosmester volt, aki születésemkor már szövetkezeti vezető, majd később a Veszprémi Faárugyár műszaki vezetője lett. Édesanyám a háztartást vitte. Még menceshelyi lánykorában hagyományozódott rá a

csipkeverés, melyet később művészi fokon űzött, népi iparművészi elismeréssel. Talán innen származik a mű-

Loleh Bellon *Csütörtöki hölgyek* című darabjának próbáján
Béres Ilona, Tordai Teri és Moór Marianna társaságában
(Pesti Magyar Színház, 2002)

vészettel való kapcsolatomban, a titkok és rejtelmek felé való vonzódásomban. A fiúk természetesen csapatot alkottak, amolyan önkéntes cserkészek lettünk, helyenként az apák tanácsait követve vagy felrúgva, bátyám erőskezdő vezetésével. Bejártuk a szinte érintetlen Veszprém környéki dombokat és erdőket, komolytalannak számított az, aki nem rendelkezett bogár- vagy lepkegyűjteménnyel, aki nem tudott gombfocizni, aki nem volt tagja a focicsapatunknak, nem vett részt soha el nem készülő, nagyszabású színházi előadásunkban, Jókai Mór *Szegény gazdagok* című művének általunk kreált színházi változatában. A csapat tagjaiból többek között tanár, orvos, mezőgazdasági mérnök, színházi ember, egyházi személyiség lett. Utóbbi szinte családtaggá vált, végigkísérte a házasságkötések, a születések, keresztelések és temetések sorát. Talán ő tud a legtöbbet lelkünkéről, míg orvos bátyám testi nyavalyáinkról. Bátyám iskolás, később budapesti egyetemista éveivel, legjobb barátom más városban zajló középiskolás tanulmányaival hamar és váratlanul köszöntött rám a magány. Bár cudar érzés volt,

mégis sokat köszönhetek neki, elsősorban önismertet, a kényszerű szorgalmat, azt, hogy elsősorban én vagyok felelős önmagamért. A távolság persze nem szakította meg a testvéri és baráti szálakat, rengeteget leveleztünk, kifinomult technikával tudattuk egymást gondolatainkról, szerelmekről, intimitásokról, a világ állásáról. Szerencsés voltam az iskolás évekkkel, kitűnő, néha példaképpé váló tanárok, tanárnők igazgatták utamat.

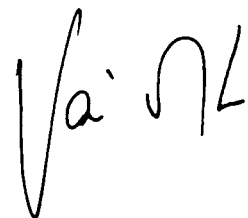
Női és férfiúi eszményeket láttam, melyek inspiráltak, segítettek eligazodni a kamaszkor útvesztőiben. Mutáló hangom lassan megállapodott bariton szinten, elkerülhetetlen volt a versmondás, az irodalmi színpad, a színjátszás: rohantam végzetem felé. Az ELTE bölcsészkarán megismertem az Egyetemi Színpadot, első és meghatározó mesteremet, Ruszt Józsefet, számos későbbi pályatársamat. Az Egyetemi Színpad szellemisége, összművészeti közössége a mai napig velem van. Sokat segített kezdődő színházi pályafutásom csalódásainak és örömeinek kezelésében, majd igazgatóvá válva a felelősségteljes gondolkodásban, a megújulás szüntelen kényszerében, mások sorának kezelésében. Első életem csodálatosan végződött, feleségül vettem Oravecz Edit színművésznőt, aki azóta is társam mindenben.

Második születésem 1991-re tehető. A rendszerváltás utáni első, a frissen alakult önkormányzat által választott színházigazgató lettem Veszprémben. Friss, lendületes, nyitott korban lehettem társulatot irányító, színházi szemléletet újraformáló ve-

zető. Az ezt követő kilenc év szárnyalás volt, összegzése mindannak az értéknek, amit családi, baráti, iskolai, színházi közösségekben tapasztaltam. Szabad szellemmel nyitottunk szabad terek felé, kulturális várfoglalásokat, nemzetközi fesztiválokat szerveztünk, azóta is rekordszámú nézőszámot produkáltunk, a színház imázsát, társadalmi szerepvállalását, közösségi erejét, oktató-nevelő funkcióját erősítettük. Néhány év múltán sajnos újra beljebb záródtak az ajtók és ablakok, megritkultak a bálók, közösségi rendezvények, kérdőjelek kerültek olyan eredmények mögé, melyeket addig pontok és felkiáltójelek hitelesítettek.

Kénytelen voltam harmadszor is újjászülni. 2001-ben a semmiből, előlről, pénz és társulat nélkül, csekély támogatással színházat alapítottam.

Úgy látszik, mindig a kerek évfordulók környékén történik velem valami alapvető. Így kissé szorongva várom a hetvenet – de hát három a magyar igazság. Egyre erősödő társulattal, elkötelezett munkatársakkal, támogató barátokkal, szövetségeseikkel, remek közönséggel, még működő hitekkal talán nem is illúzió ez a várakozásom. Veszprém 2023-ban Európa Kulturális Fővárosa lesz, és úgy vélem, ennek sikeréhez, egy magasabb szinten élhető jövőhöz valamit én is hozzátehetek, és teljesül végre egy régi vágyam. Három újjászületés után végre élhetek is egy keveset.

Köszeghy Péter

irodalomtörténész, művelődéstörténész, könyvkiadó (Budapest, 1951. szeptember 26.)

Tíz hónapos koromban apámat – 31 éves volt ekkor – Rákosiék felakasztották. Anyám csak huszonekét éves volt. Elhelyezkedni sokáig nem tudott, anyósával („Omi”), akinek szintén nem volt semmi jövedelme, egy korábban szenespincének használt helyiségben húzták meg magukat. Kisgyerekkoromat ez a helyzet némileg meghatározta, de csak némileg. Mert édesanyám is, Omi is nagyon szeretett, és én is nagyon szerettem őket – ehhez képest a nyomor másodlagos volt.

A Práter utcai, igazi nyócker (jó kis bunyók a cigány csávókkal, majd ugyancsak velük szinte testvéri szeretet), utána a Sziget utcai (ma Radnóti Miklós utca), angyalföldi általános iskola (bunyóból ott is első osztályú kiképzés), ahol jól éreztem magam, főleg az osztálytársaim miatt. Miközben egykori tanárain egy részét a rendszer szörnyszülőttjének mondanám. („Petőfi számomra túlcsonduló zsirosbödön” – így Vágó Tiborné, a magyartanárnőm, az idézet szó szerinti.) Élményszámba mentek viszont a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban Pártos Vera

irodalomórái és a nálunk alig idősebb Ratkó István mester matek-fejtágítói (Is-ten nyugosztalja mindkettőjüket!).

Aztán, ha nem is közvetlenül – hiszen ezzel a billoggal naivság volt azt hinni, hogy bölcsész lehetek –, némi csavarral jött a főiskola, illetve az egyetem. Előtte egy évig képesítés nélküli programozó matematikusként az Országos Munkaegészségügyi Intézetben dolgoztam, Kopp Mari és Skrabski Árpád mellett, jó barátok lettünk, kivételes élmény volt.

Az Országos Munkaegészségügyi Intézet kísérleti élettani osztályának – Szörényi Laci barátom szokott ezen nagyokat röhögni – ekkor készítettem egy ún. kutyavércsöpp-számlálót. Az előzmény: egy nyugatnémet műszer mérte a kísérleti kutyák kivezetett artériáján átmenő vérmennyiségnek a különféle gyógyszerek/vegyszerek beadására bekövetkező változását úgy, hogy fotocellával, bonyolult elektronikával számolta a vércsöppeket. Csak hát a műszer elromlott. És nem volt annyi pénz (valuta!), hogy az intézet újat tudjon venni. Az én echte magyar kutyavércsöpp-számlálóm nem került száz forintba. Legalább olyan jó és pontos volt, mint a német. Kaptam egy akkora újítási jutalmat, hogy az Ádám sörözőben hetekig dorbézolhattunk.

A katonaságot nehéz volt elviselni. A Történelmi Hivatal által rendelkezésemre bocsátott iratokból az derül ki, hogy ekkortól lettem a III/III-as ügyosztály egyik szegedi kedvence. Korábban csak apám miatt figyeltek rám pártóvó tekintetek...

Először Szegeden a főiskolára jártam, matek–kémia, majd magyar–történelem szakra, azután átvettek a szegedi egyetem bölcsészkarára, ugyanerre a szakpárosításra. Itt mindent újra kellett kezdenem. Voltak tanárok, egyéniségek: Keserű Bálint, Merényi Varga László, Csetri Lajos, Lukácsy Sándor és Szörényi László, az utóbbiakhoz már korábban igen szoros baráti szálak fűztek.

Sajátosan ismerkedtünk meg Szörényi Lacival. Az előzmény: harmadikos gimnazista koromban félévkor megbuktam latinból. Örök hála ezért kiváló tanárnőmnek, Tegye Imrénének. Igaz, sok választása nem volt: a latinórák szerda reggelenként tartattak, de mivel kevesen voltunk (az osztály többsége németet vagy franciát tanult), nem vala napló, abból ugyanis csak egy példány létezett, s azt a többségi németesek bitorolták. Következésképpen nem volt hová beírni a hiányzókat. Ezt én elég hamar észleltem, s szerda reggelenként inkább aludtam (az éjszakákat ekkoriban többnyire átolvastam). A bukás méltó és igazságos büntetése volt hiányzásaimnak. Nagyanyám viszont kétségbeesett. A Magyar Nemzet című világglapban rábukkant egy sajátos hirdetésre: „Fiatal tanár latin, görög, ógörög, perzsa, német, olasz, orosz nyelvet tanít, kezdőket egyéb nyelvekre is.” Ez volt Szörényi, s így lett az én latintanárom. Mondjuk nem sokáig, talán ha három–négy alkalommal foglalkoztunk Ovidiuszal, aztán inkább beszélgetésekkel telt az idő. Negyedikben már ötösöm volt. Csak a legnagyobb tisztelettel tudok megbuktatómra, Tegyeynére emlékezni.

Átmentem az ELTE-re, itt fejeztem be az egyetemet, negyedévesként jelent meg első könyvem. De az ELTE-n nem voltak tanárok, legalábbis abban az értelemben nem, mint Szegeden. Három kivételt hadd említsek: Németh G. Bélát, akihez szemináriumra jártam, s aki – annak ellenére, hogy a szemináriumán voltak civódásaink – mindenáron állást akart nekem szerezni az OSZK-ban. Glatz Ferencet, aki soha nem tanított, később kerültünk csak (de mindig hiva-

talos, és sohasem közeli) kapcsolatba, viszont egyszer ő vizsgáztatott. Négyen voltunk egyszerre nála, a másik három kolléga valamilyen természettudományos szak és történelem szakos volt. A tárgy: historiográfia. Be kell vallanom, hogy tisztességtelen előnyben voltam. Egy vidéki egyetemnek ekkor gyártottam – „négermunka”, de hát valamiből élni kellett – ebből a témából jegyzetet. Elkezdtünk beszélgetni. Egy idő után Glatz a többi delikvensnek kiosztott egy-egy hármast, mi pedig négy szemközt maradtunk (ez nem szabályos!). Ekkor már vitatkoztunk is. A végén megkérdezte: lenne-e kedvem az MTA Történettudományi Intézetében dolgozni (akkor látott életében először). Nem, mondtam határozottan, én az MTA Irodalomtudományi Intézetében szeretnék dolgozni. (Ifjú hit és gőg!) Sok sikert kívánt. Az államvizsgán volt a harmadik nagy tanárélményem. Hahn papához (ahogy a diáknyelv hívta) kerültem. Tudtam, hogy nagy tudású, olvastam könyveit, de bíztam benne, hogy tudománya nem terjed túl az ókoron. Hahn papa aludt, vagy legalábbis bóbiskolt. Kihúztam egy tételt, amelyben, többek közt, az inkvizíció is benne foglaltatott. És itt jön megint a végtelenül tisztességtelen előny. A már említett könyvem Heltai Gáspár műveit tartalmazta, többek közt a *Háló* teljes szövegét. Mivel ez egy inkvizíciótörténet, beleolvastam magam a témába. Azt láttam, hogy Hahn papa kezd ébredezni. Közbekezdett. De miket! Még hogy a tudománya nem terjed túl az ókoron! A spanyol inkvizíció részleteiben vájkáltunk. Mindent tudott, ismert. Jobban, mint én, aki frissiben tanulmányoztam a szakirodalmat. Egyikünknek sem nagyon tűnt fel – Hahn kollégája köszörilte egyre gyakrabban a torkát –, hogy mi csak beszélgetünk, beszélgetünk. Így történt, hogy míg történelemből jelest kaptam (nem bizonyos, hogy megérdemeltem), addig magyarból csak négyest. A középkori magyar irodalom volt a tételem, s az istennek sem értettünk egyet (név el ne hangozzék!) vizsgáztatómmal, aki egyrészt igen gazdag középkori magyar irodalmat vizionált, másrészt a „sötét középkor” árnyait ecsetelte. Sem nem gazdag, sem nem sötét. Máig büszke vagyok rá, hogy nem voltam hajlandó (mit sem tudó, inkább csak sejtő) kezdőként meghajolni az egyetemi tanár tekintélye előtt.

És voltak Pesten barátok, akiknek egy életre hálás lehetek: Lukácsy Sándortól, Mészöly Miklóstól, Vásárhelyi Miklóstól többet lehetett tanulni, mint bármilyen egyetemen.

Aztán jött a találmány. Veisz Gyurival egy olyan négy pólus-kapcsolás, amely jó néhány területen forradalmi változást okozhatott. (Okozott is, pl. a hangfalak keresztváltóinál.) Az MNB mellénk állt, Magyarországon, Európában és az USA-ban le tudtuk védeni, Ázsiára már nem volt pénz, a bank ezen részlege tönkrement, agyunk (elsősorban Veisz Gyuri agya) szüleménye immár közkincs. Viszont annyi összejött a jogdíjból, hogy lakást tudtam venni (tkp. a másodikat, az elsőt előző kedvesemre hagytam).

Az egyetem közben és után a Képzőművészeti Gimnáziumban tanítottam, volt némi konfliktusom az akkori igazgatóval, Fekete Györggyel. És voltak fantasztikus kollégák: Énekes Feri, a matektanár, Mityus, azaz Kádár Miklós, Gőbolyös Gyula és sokan mások. Remek hely volt akkor a „Kisképző”.

Párhuzamosan az ún. Nemzetközi Előkészítő Intézetben is oktattam, magyar nyelvet külföldieknek. Továbbá Klaniczay Tibor megtisztelő felkérésére az I. hungarológiai kongresszust szerveztem (közvetve ennek köszönhetem,

hogy a rendszerváltásig Romániában „persona non gratának” minősültem), és az MTA ITI tanári ösztöndíjasa voltam. És itt álljunk meg egy pillanatra: ha van ember, akinek rengeteget köszönhetek, aki meghatározta az életemet, s máig büszke vagyok rá, hogy barátomnak mondhattam, az ő. Klaniczay. Lesz még legenda.

1981-ben elvállaltam Vietnámban a Hanoi Idegen Nyelvi Egyetemen a magyar lektori állást. Életem legérdekesebb (és talán legboldogabb) korszaka volt ez, három évet éltem Vietnámban, ekkor jutottam el Thaiföldre, Laoszba, Kambodzsába. Volt ebben az időszakban minden: a saigoni ÁVO-val való konfliktus, nagy utazások, életre szóló barátságok.

Amikor 1984-ben hazajöttem, azonnal az MTA Irodalomtudományi Intézetébe kerültem. Ezt követően tanítottam az Eötvös Collegiumban, több vidéki főiskolán és egyetemen. A legemlékezetesebb az a félév, amelyet Szombathelyen töltöttem, ahol egy velem készült diákújságbéli riport miatt szép nagy botrány kerekedett. A mai napig a legnagyobb szeretettel gondolok egykori szombathelyi szemináriumom és előadásaim hallgatóira, a szemináriumok utáni együtt kocsμάzásokra.

A találmánynak és a Vietnámban megspórolt összegnek hála, a belváros közepén, az Engels téren (=Erzsébet téren) sikerült egy szép, 110 négyzetméteres lakást venni. Ebbe születtek gyerekeim, Anna és Laci.

Klaniczay Tibor felkérésére részt vettem az ún. „Főirány” munkálataiban, hozzám tartozott a tudományos művek kiadásának dotációja. Évi harmincmillió forintot szabadott – természetesen mindig Klaniczayval egyeztetve – elherdálnom, ez akkor hallatlan nagy összeg volt. Miközben korábban a kéziratok egy része több mint tíz évet várt a megjelentetésre, a programnak hála, három évi működés után már a legnagyobb feladat az új és kiadásra méltó kéziratok felkutatása volt. Soha nem feledem a közös munkát akkori kollégáimmal, Petneki Áronnal, Schulcz Katalinnal és Sántha Terézszel, a kemény munkát belengő féktelen jókedvet.

Az Irodalomtudományi Intézetben maradtam. Volt egy rövid kitérő, egy ideig a PIM főigazgató-helyettese, majd pár hétig a megbízott főigazgatója voltam, de ez nem vala az én világom. Ismételten bajuszt mertem akasztani egykori kisképzőbeli igazgatómmal, aktuálisan államtitkár-helyettesessel, Fekete Györggyel. Szerettem a PIM-et, de más érdekelt. Inkább bozótharcos, mintsem reguláris katona – eme személyiségjeggyemmel ekkor jöttem tisztába.

1992-ben néhány barátommal létrehoztam a Balassi Kiadót. Forradalmi évek voltak ezek, rendszerváltás, az Akadémiai Kiadó helyett/mellett a tudományos könyvkiadás létrehozása, újraélesztése stb. Közben, valamikor a nyolcvanas évek közepétől a Képzőművészeti Főiskolán (idővel Egyetemen) tanítottam, az ún. elméleti tanszéket vezetve, adjunktusi, majd docensi minőségben.

A PIM-ből visszatértem az intézetbe, egy évig szerkesztettem az ItK-t, majd meghúztam magam, jó volt itt, tudományos munkatársként, idővel főmunkatársként. Békén hagytak.

Nem itt a helye (hanem a hivatalos életrajzban) a különböző konferenciák, előadások, külföldi utak, ösztöndíjak felsorolásának. De a párizsi, majd elászi kóválygások, a wolfenbütteli hatalmas beszélgetések, a frankfurti előadásokhoz kapcsolódó lakomák, a nápolyi egyetemen tartott előadás utáni éjszakai séta,

az erdélyi, felvidéki kollégákkal folytatott eszmecserek, viták és kirándulások a mínusz 35 fokos finn télben (2007-ben Jyväskyläben tanítottam egy fél évig doktoranduszokat), a külföldi levéltározások élménye – és milyen esetleges és részleges ez a felsorolás! – nem maradhat említetlen.

Fontosnak tartom Balassi verseinek Szentmártoni Szabó Gézával való közös kiadását, kétkötetes Balassi-monográfiámat (számomra ma már nyilvánvaló hibáival együtt), Czobor Mihály Chariclia-históriájának, a (szerintem) első magyar verses regénynek a sajtó alá rendezését, egyéb sorozatok mellett a *Régi Magyar Könyvtár*, a *Bibliotheca Hungarica Antiqua* szerkesztését, a 13+1 kötetes *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* megvalósítását, főszerkesztését, az online változat programozását, létrehozását.

A díjak, elismerések közül megemlítem a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét (2013), az Akadémiai Díjat (2015), de sem ezek, sem a többi számomra nem túl fontos, egy kivételével: ez a Klaniczay-díj (2012). Szimbolikusan fogom föl, vállaltan Klaniczay-tanítvány vagyok, minden értelemben. Úgy is, hogy az általa képviselt, kontextust felrajzoló tudományos irányt igyekeztem mindig követni, és úgy is, hogy csak a teljesítmény érdekelt, a teljesítmény adminisztrációja (tudománymetria) soha. Korszerűtlen vagyok, immár javíthatatlanul.

Nemcsak az irodalom- és művelődéstörténetből áll az élet. Matematika (hálózatok, halmazelmélet), zene, képek (egy időben festettem, de a fotó győzött) és – szégyen és gyalázat – ételek és italok. Szeretek főzni, kutyulni, új recepteket kitalálni, a régieket nagyon pontosan megfőzni. Kémikusmúlt?

Nőkről itt nem beszélünk. Illetlen lenne. De annyi talán mondhatok, hogy ha volt értelme élni: a gyerekeimért és miattuk. Na, nem általában. Néhány hölgy miatt. De hát egy lovag, mint Andreas Capellanus tanítja, sohasem beszélheti ki szerelmének/szerelmeinek titkát.

A többi, az ún. tudomány, az írás (elkövettem egy regényt is) fontos dolgok ugyan, de nálam nem írják felül az egyéb életeseményeket, még az anekdota jellegű csekélységek sem. Igen, nagyon fontos, mit hagysz az utókorra, mit alkottál, mi marad utánad. De még fontosabb, ami ettől persze elválaszthatatlan: hogyan éltél?